

Lily Grahamová

DIEŤA Z OSVIENČIMU

Dojímavý príbeh z druhej svetovej vojny
na pozadí historických udalostí

DIEŤA
Z OSVIENČIMU

DIEŤA Z OSVIENČIMU

Lily Grahamová

Original title: Lily Graham: THE CHILD OF AUSCHWITZ
Copyright © Lily Graham, 2019
First published in Great Britain in 2019 by Storyfire Ltd. trading as Bookouture.

Lily Grahamová si uplatňuje morálne právo
identifikovať sa ako autorka tejto knihy.

Cover design: www.cabinlondon.co.uk
Cover photographs © Shutterstock

Translation © Barbora Al Zafari, 2021
Slovak edition © Fortuna Libri, Bratislava 2021

Vydalo vydavateľstvo Fortuna Libri.

www.fortunalibri.sk

Redakčná a jazyková úprava Otilia Škvarnová

Prvé vydanie

Táto kniha je fikcia. Mená, postavy, miesta a udalosti
sú buď výtvorom autorkinej fantázie, alebo sú použité fiktívne,
a preto akákoľvek podobnosť so skutočnými
živými alebo mŕtvymi osobami, obchodnými spoločnosťami,
udalosťami či miestami je úplne náhodná.

Všetky práva vyhradené.

Nijaká časť tejto publikácie sa nesmie reprodukovať, ukladať do informačných systémov
ani rozširovať akýmkoľvek spôsobom, či už elektronicky, mechanicky, fotografickou
reprodukciou, alebo inými prostriedkami, bez písomného súhlasu majiteľov práv.

ISBN 978-80-573-0143-1

Inšpirované skutočnými udalosťami

Narodila som sa do sveta, ktorý zakázal moju existenciu.

Len číry fakt, že som, keby sa ho niekto z vedenia tábora dozvedel, by postačoval na to, aby môj život ukončili ešte skôr, než sa začal.

A predsa som prišla na svet. Drobná, vyhladovaná, no rozhodnutá žiť. Stalo sa tak počas jednej z najchladnejších nocí na jednom z najtemnejších miest v histórii ľudstva. Nevedela som a nechápala, že môj boj o holý život je iba začiatkom všetkého.

Ženy, ktoré mi pomohli, sklonili oholené hlavy, vyronili slzy, ktorými som ja nedokázala plakať, a zhrčili sa okolo mňa, aby mi svojimi chatrnými telesnými schránkami poskytlí aspoň akú-takú ochranu.

Sotva som vydala nejaký zvuk, lebo moje nevyvinuté pľúca mi neumožňovali plakať. Neskôr mi to veľmi sťažilo život, bola to cena za to, koľko rokov som sa dožila, ale zároveň to bol dôvod, prečo som prežila.

Tak vidíte, aj v Osvienčime sa rodili deti.

A ja som bola jedným z nich.

Praha, súčasnosť

Bol november a zima zavítala do domu ako nevítaná hostka. Naději zaprašťalo v kolenách, keď sa postavila, aby prihodila ešte jedno polienko do ohňa. Vonku stúpala hmla a pouličné svetlá menili horizont na obláčiky jantárovej farby. Tá noc bola jednou z ťaživých, osamelých nocí, ktoré sú ako stvorené na spomínanie a premýšľanie, na nespočetné množstvo kávy. Pohodlie postele si Naděje nedopraje, kým s tým nebude hotová.

Pozrela sa na kôpku listov pred sebou a stareckými prstami prešla po hlbokých brázdach, ktoré tam vyrylo atramentové pero v matkinej ruke.

Až príliš dlho to odkladala. Čakala na správnu chvíľu, keď bude môcť porozprávať svoj príbeh, ktorý sa začal dávno predtým, než sa narodila. Čakala na tie správne slová, na správny čas.

Život však nečaká, kým budeme celkom pripravení. Omnoho častejšie nás hodí rovno do hlbokkej vody a prikáže nám plávať. Pripravený, nepripravený, ideš.

Odrazu niekto jemne zaklopal na dvere a vzápätí sa v nich objavila tmavá hlava Nadějinej vnučky Kamily. Zavzdychala, keď ju zbadala opäť sedieť za stolom. Jej oči spustili príval slov ešte skôr než ústa, tak ako zvyčajne. „Zničíš sa, *babičko*, ak v tom budeš pokračovať. Veď vieš, čo ti povedal lekár.“

Naděje vrhla na mladú ženu prenikavý pohľad spoza okuliarov, presne taký, ako keď stála na pódiu a žiadala svojich poslucháčov, aby sa na určité veci skúsili pozrieť z iného uhla pohľadu. „Čo také v skutočnosti lekári vedia o ľudskej duši, *dítě*? Veria len

tomu, čo môžu dať do fľaštičky, alebo tomu, čo majú vysvetlené čierne na bielom. No ja som videla, čo ľudia dokážu – čo vedia pokoriť, čo zvládnu prežiť –, ak sa im to teda podarí.“

Kamila si vedela predstaviť aj lepšie veci, ako sa hádať so starou mamou o zmysle života, a tak to skúsila s jednoduchou, nepopierateľnou pravdou: „Všetci potrebujeme aspoň trochu spánku, *babičko*, dokonca aj ty.“

Naděje spustila kútiky pier ako pri priznaní, ale na obranu zvolila starú lož, sťa obnosený pár papúč, pohodlných a dôverne známych. „Ešte desať minút, nič viac.“ Potom zdvihla zrak a s nádejou v očiach dodala: „A čo tak dať si ešte jednu šálku čiernej kávy?“

Kamila vydala zvuk, ktorý bol niečím medzi pobavením sa a rezignáciou. „V poriadku. No potom sa pôjde do postele.“ Pritisla starej mame pery na čelo a vybrala sa ku kávovaru na druhej strane izby.

Naděje prikývla, ale obidve vedeli, o čo ide. Bude tu sedieť, až kým tomu neurobí koniec, nech to trvá akokoľvek dlho. Napravila si okuliare na nose a obrátila čistý hárok papiera. Dotkla sa fotografie v pozlátenom ráme, ktorá vždy stála na jej pracovnom stole, fotografie vychudnutej mladej ženy s veľmi krátkymi tmavými vlasmi a s bábätkom v náručí.

Ešte ju čakalo rozpovedať posledný príbeh.

Ten ich.

A ten sa začínal v pekle na zemi.

1

Osvienčim, december 1942

„Zbláznila si sa, *Kritzelei*?“ zašepkala jej Sophia do ucha, veľké oči mala plné strachu a čerstvo oholenú hlavu plnú jaziev, vynímajúcich sa na bledej pokožke. „Chceš, aby nás zastrelili? Hýb sa!“

Eva Adamiová sa v hustom lejaku ledva tackala v priveľkých drevákoch, pričom jeden skoro stratila v hlbokom, neúprosnom bahne, ktoré uhnetli tisícky nôh pred ňou. Ešte stále bola tma, mohlo byť tak po štvrtej nadránom, no pre ostré svetlá reflektorov sa zdalo, že je už deň. Eva kráčala ďalej, zhrbená v snahe uchovať si telesné teplo. Nevďačná a márna to snaha. Zdalo sa jej, ako keby ten lejak mieril tak, aby sa jej dostal priamo za golier. Nenávidela *Appell*. Tieto nástupy, ktoré podstupovali dvakrát do dňa a zakaždým sa od nich očakávalo, aby vyšli von a stáli tam bez ohľadu na počasie aj na to, či boli oblečení, alebo nie, a čakali, kým ich prerátajú, niekedy trvali celé hodiny. Neposlúchnutie mohlo človeka stáť život. To však mohlo na tomto mieste takmer čokoľvek.

Eva sa obrátila a pozrela sa na priateľku tými zvláštnym orieškovohnedými očami, ktoré vďaka oholenej hlave a chudej tvári vyzerali ešte väčšie, než boli. „Sme tu iba týždeň. Práve to povedala Helga.“

Nasledoval tichý výdych a za ním nadávka.

Týždeň. Na tomto mieste.

Týždeň, odkedy z nich boli strhnuté aj posledné zvyšky ľudskej dôstojnosti. Odkedy boli nahnané ako dobytky do špinavých vagónov, ktoré páchli smrťou a ponížením, kde sa v tlačnici ľudských tiel niekoľko nasledujúcich dní sotva dokázali nadýchnuť. Všetko len preto, aby prišli do úplného chaosu – hluku a kriku, hrubého zaobchádzania, vzápätí ich rozdelili do skupín a odviekli do veľkej haly, kde ich vyzliekli a nahé predvádzali pred uškľáňajúcimi sa esesákmi, než im drsným spôsobom oholili hlavy. Potom im prikázali obliecť si šatstvo v chvate vybrané z kopy použitých kusov oblečenia, ktoré nezodpovedalo ich tvarom ani veľkostiam, a opäť ich vyhodili von.

Eva nepredpokladala, že po tom všetkom ju ešte môže niečo šokovať, no Helgine slová na ňu z nejakého dôvodu zaúčinkovali.

„Týždeň v pekle,“ zamrmlala Vanda ako ozvena jej myšlienok. Červenými vlasmi a bledou pokožkou s pehami akoby celkom popierala svoje česko-maďarské korene. „Niet divu, že nám to pripadá ako večnosť.“ Bola spolu s nimi vo vlaku. Dva dni cestovali tak, že museli po celý čas stať. Pre päťdesiat žien tam bolo iba jedno vedro jedla a jedno na vykonávanie potreby.

„Myslíš si, že na to, aby si niekomu celkom zničila život, treba viac než týždeň?“ šepla Helga. Mala niečo cez päťdesiat, no vyzerala omnoho staršie. Tmavé vlasy jej práve začínali rásť v nepravidelných pásoch a oči sa jej, rovnako ako niektorým ďalším ženám, čudne leskli ako nejakému zblúdenému duchu. Bola tu už niekoľko mesiacov a čas si začal vyberať svoju daň, najmä čo sa týkalo jej trpezlivosti s novými väzenkyňami, ako bola Eva. „Ešte si sa nedovtúpila, že život sa môže obrátiť naruby, skôr než luskneš prstom?“ povedala a doplnila otázku spomínaným gestom, pri ktorého zvuku sa všetky trhli, ako keby začuli výstrel z pušky. Pokrútila hlavou a viac sa na ne nepozrela.

Eva to všetko už vedela. Lepšie než niektoré z nich. Aj tak však nedokázala potlačiť myšlienku na to, že pred týždňom ani len netušila, že takéto miesto vôbec existuje – miesto určené vý-

hradne na vyhladenie. Miesto, pri ktorom napríklad Terezín, židovský koncentračný tábor a geto kúsok od Prahy, pôsobil ako prechádzka ružovou záhradou.

„Nie, peklo by bolo milosrdnejšie,“ zamrmlala Vanda, keď sa Helga pohla o krok dopredu a ony ju nasledovali. Obrátila hlavu k nim a ústa sa jej posmešne skrivilili.

Všetky sa na ňu zmätene zahľadeli, keď vtom jeden z nemeckých ovčiakov začal štekať, vrčať a trhať sa z vôdzky, so zježenými chlpmi, pripravený roztrhať ich na márne kúsky a zanechať po nich len krvavú stopu a pozostatky rozhádzané v blate.

Vanda zagánila na psa, no neuhla ani o kúsok. „Tam by nám aspoň bolo teplo,“ dodala.

Eva vyprskla do smiechu. Bolo prekvapujúce, čo ich tu dokázalo pobaviť.

Napoludnie opäť stáli v rade, čakajúc na svoj prídel polievky. Eva musela namiesto hrnčeka, ktorý nemala, použiť dlane. V dôsledku toho sa jej tej vzácnej brečky ani zďaleka nedostalo toľko, ako dúfala. Nech sa akokoľvek snažila, bez hrnčeka polievka vždy skončila rozliata na zemi. Všetko jedlo malo špecifickú vôňu a chuť. Boli aj také ženy, ktoré ho po príchode do tábora odmietali jesť. Dokonca ona sama, hoci z Terezína dobre poznala, čo je hlad, spočiatku mala ťažkosti ho prehltnúť. Teraz ho v zúfalstve chlíпали už všetky. Povrávalo sa, že dozorcovia doň pridávajú niečo, čo ich utlmuje a zastavuje im menštruáciu. Na to prvé to nefungovalo a čas ukáže, ako to bude s tým druhým. Eva mala podozrenie, že nakoniec sa o to aj tak postarajú porcie jedla na hranici vyhladovania, hoci to nebolo pravidlom. Napriek všetkému niektoré úbohé ženy ešte stále mali menzes.

Polievka chutila naozaj hrozne, no Eva by bola dala čokoľvek, aby jej dostala viac. V hlave jej nezostával ani kúsok miesta na strach z toho, aké škody by toto pravdepodobne otrávené jedlo

mohlo z dlhodobého hľadiska napáchať v jej tele. Jediné, čo ju trápilo, bolo, ako prežiť dnešok, a to znamenalo nejako si zaobstarať väčšie množstvo jedla. Večer, okolo siedmej, keď sa im skončil pracovný deň a ony dostali takzvané voľno, ktoré aj tak trávili v barakoch, dostávali ešte asi tristo gramov čierneho chleba a čajovú lyžičku džemu alebo margarínu, z čoho si mali polovicu odložiť na raňajky. Vydžrali to len niektoré, ostatné začínali deň iba obilnou kávou, ktorá nemala žiadnu chuť, až kým nedostali polievku.

„Prvá vec, ktorú urobíme,“ prihovorila sa Eva Sophii po tom, čo dojedli a sledovali, ako jedna zo žien, ktoré tu boli už dlhšie, vystúpila o krok dopredu, pričom v rukách zvierala obitý kovový hrnček, „bude, že si zoženieme vlastné hrnčeky, ba možno aj misky.“

Tie, ktorým sa dostalo toho luxusu, mávali väčšie porcie aj viac kúskov zeleniny. Také jednoduché náčinie, no na tomto mieste dokázalo rozhodnúť o živote a smrti.

Sophia chvíľu mlčky hľadela na ženu s hrnčekom, potom pokrútila hlavou a navzdory všetkému sa zasmiala. Ten zvuk bol sladký a prekvapivý ako vtáčí spev v pochmúrnom zimnom ráne. „Misku? Tu? *Kritzelei* vždy smerujúca k hviezdám. A ako si predstavuješ, že sa nám to podarí?“

Eve namiesto odpovede šklblo perou a oči jej zažiarili. Sophia jej dala prezývku *Kritzelei* ešte v Terezíne, kde sa stretli po prvý raz. To slovo znamenalo čarbanica. Eva rada snívala s otvorenými očami a videla svet tak, ako sama chcela. Kedysi bola maliarkou a ilustrátorkou so sľubnou budúcnosťou, než sa nacisti rozhodli, že to bude inak.

V Terezíne sa však z Evy stala umelkyňa v úplne iných odboroch, a to podľa potreby. Napríklad v takom prepúšťaní, čiže prerozdeľovaní vecí, ktoré im odobrali v *Schleuse* – priestore, kde prijímali väzňov do tábora a odoberali im osobný majetok. Prepúšťanie nebolo v skutočnosti kradnutie, skôr vrátenie vecí ich pôvodnému majiteľovi s malou prirážkou.

„To ešte neviem,“ odvetila Eva s pohľadom upretým na ženu tenkú ako špáradlo, ktorá práve prešla popri nich. „No musíme sa o to pokúsiť. Nemôžeme skončiť ako tamtie.“

„Voláme ich muzulmanky,“ zašepkala Helga, hneď ako sa im predstavila v tú prvú mrazivú noc v baraku, kde viac ako sto žien spalo na tvrdých drevených pričniciach, ktoré sa ťahali cez celú miestnosť v troch úrovniach nad sebou a pripomínali klietky.

Eva pozrela smerom, ktorým ukazoval Helgin červený hrčovitý prst, na ženu tenkú ako prútik, ktorá vyzerala, že jej duša už dávno opustila chatrné telo. „Muzulmanka?“ začudovala sa.

„Ako vyznávači islamu, ktorí spolu pokľaknú na modlitbu, zložený jeden vedľa druhého,“ povedala Helga. „Muzulmanky sú tie, ktoré sa už jednoducho vzdali.“

Eva zažmurkala v snahe vstrebať informáciu, ktorú práve počula, a bolo ich v ten deň nemálo. Takáto budúcnosť na ňu čaká? Aj na Sophiu?

„A čuduješ sa im?“ spýtala sa Vanda, keď odrazu začalo jedno mladé dievča, ktoré s nimi cestovalo vo vlaku, srdcervúco plakať.

Vzápätí k nim podišla *kápo*, dozorkyňa v baraku z radov dlhodobých väzenkýň, strelila vzlykajúcej dievčine zaucho a prikázala jej, aby čušala, inak zavolá strážu, aby ju umlčali navždy.

„Táto nie je až taká krutá ako ostatné,“ povedala Helga, majúc na mysli iné dozorkyne, z ktorých niektoré boli rovnako zlé ako esesáci a napodobňovali ich sadistické správanie len preto, aby sa im podlizovali. Akoby už celkom stratili aj posledné zvyšky ľudskosti. „To dievča plakalo preto, lebo sa práve dozvedelo, čo sa stalo s jeho matkou,“ vysvetlila Eve a Sophii, ktoré na ňu uprene hľadeli. „Bude lepšie, keď sa to naučí čo najskôr prijať,“ dodala pošepky. „Ak neprestane revať, veľmi skoro ju bude nasledovať.“

Eva cítila, ako jej po chrbte prebehli zimomriavky, ktoré nemali nič spoločné s chladom v ľadovom baraku. „Kam zobrali jej mamu?“ spýtala sa.

Helga sedela zhrbená ako stará vrana, šedivejúce riedke vlasy, ktoré jej práve začali rásť, mala prilepené k hlave ako moľami vyžratá kožušina. Pozrela sa na Evu, akoby odpoveď na tú otázku mala byť každému jasná, potom ukázala smerom von, hoci tam cez škáry v stenách nedovideli, a doložila: „Do komína.“

Eva pri tej predstave zalapala po dychu a zakvačila sa prstami do Sophie. „Oni ich spália?“

Sophia v nemej hrôze privrela oči.

Helga s vlúdnyim výrazom tváre prikývla. Veľké tmavé oči, lemované jemnými fialkastými vráskami, vyzerali ako bez života dokonca aj vo chvíli, keď povedala: „Všetci tu zomrieme. Čím skôr tento fakt prijmem, tým lepšie.“ Potom sa obrátila a ľahla si tvárou k stene, očividne otrávená vysvetľovaním nevyhnutných vecí novým väzenkyniam.

Eva pri zvuku tlmených vzlykov dievčaťa sťažka preglgla, srdce jej skákalo v hrudi. So Sophiou a s Vandou si vymenili vydesené pohľady.

Keď padla tma, každá dostala kus čierneho chleba, nie väčší ako dľaň, a nezostávalo im nič iné, ako pokúsiť sa zaspáť. Eva sa uložila vedľa Sophie na tvrdú pričnu a prikryla sa tenkou dekou, o ktorú sa museli obe podeliť. Aj napriek tomu, že sa tísli jedna na druhú, vnútri bola priam treskúca zima. Evu oziabali holé nohy. Keď ich vyzliekli donaha a nahnali do niečoho, čo nakoniec vyzeralo ako sprchy, kde im iba nakrátko pustili vodu na špinavú pokožku a potom im prikázali natiahnuť si ešte špinavšie šatstvo na studené, mokré telá, sa jej totiž nepodarilo nájsť žiadne ponožky ani pančuchy. To sa odohralo predtým, než sa začali sprchovania báť, kým ešte žili v slastnom nevedomí. Teraz sa už musela vyrovnávať s krutým poznaním skutočnosti. Na sebe mala otrhané staré šaty s dlhými rukávami, o niekoľko čísel väčšie, ako potrebovala, tenký pruhovaný mužský kabát a dreváky, každý inej veľkosti, ktoré, ako ju upozornili, si radšej mala nechávať na nohách aj v noci, aby jej ich neukradli.

Obrátila sa na chrbát a zahľadela na dosky prične nad svojou hlavou, čím spôsobilá všeobecnú nevoľu ostatných žien, keďže všetky sa museli otočiť. Helgine pochmúrne slová jej duneli v hlave ako tupé údery kladiva.

„My budeme žiť,“ zašepkala Sophii a nahmatala v tme priateľkinu ruku. „Prežijeme to rovnako ako Terezín.“

„Ale ako?“ šepala jej priamočiara a ako nikto odvážna priateľka a uprela na ňu pohľad plný strachu. Pod očami mala tmavé kruhy, keďže vo vlaku si pospali len veľmi málo a vyzeralo to, že aj v nasledujúce dni ich budú čakať bezsenné noci. „Jedna žena hovorila, že v jej dedine zabili všetkých obyvateľov. Zobrali ich a zastrelili hneď v prvý deň. Takmer každý tam vraj stratil rodičov, manželov či deti.“

Eva sa zadívala do tmy, usilujúc sa pochopiť, čo práve počula.

„Presne tak,“ zasipela Helga, ktorá sa k nim obrátila s namoúreným výrazom, pretože jej bránili v spánku. Oči mala z náhleho hnevu lesklé až horúčkovité. Aj zopár ďalších žien nesúhlasne zastonalo. Helga si ich nevšímala a pustila sa do Evy: „Myslíš si, že si niečo extra? Že práve ty spomedzi nás všetkých si zaslúžiš žiť?“

Eva pokrútila hlavou. „Nie. To si nemyslím.“

Helga zdvihla tenké obočie. „A predsa sa domnievaš, že práve tebe sa nejako podarí toto všetko prežiť, všakže?“ zlostne zaprskala.

„Ticho tam!“ zakričala dozorkyňa, ktorá sa odrazu zjavila vo dverách malej miestnosti pri vchode do baraku. „Alebo vás rovno tu namieste zastrelím!“

Rýchlo zmĺkli.

Eva sa zase obrátila na chrbát, chvíľu mlčky hľadela na drevo nad sebou, no potom pošepkala Sophii: „Budeme žiť a ja opäť nájdem Michala.“

Helga si skepticky odkašľala. „Tvojho manžela?“ spýtala sa. „Ty musíš byť úplný blázon. Nikto tu si nemôže dovoliť o niečom

takom ani len premýšľať. Je to tak lepšie, ver mi, zabudnúť, kým si kedysi bola. Ten život sa už skončil.“

Eva si utrela slzu, ktorá jej od zlosti vyhrkla, a pomyslela si: *Muzulmanka*. A potom pevným hlasom povedala: „Nie, neskončil sa. Rovnako si nemôžeme dovoliť premýšľať tak, ako keby sme nemali už žiadnu nádej. Pretože to je jediný spôsob, ako nad nami dokážu zvíťaziť.“

2

Koncentračný tábor v Osvienčime, ktorý nacisti nazvali po nemecky *Auschwitz*, mal veľkosť malého mestečka. Nad hlavnou bránou sa tiahla jedna veľká lož: *Arbeit macht Frei*. Práca oslobodzuje.

Eva pri myšlienke na to zaškripala zubami. Áno, pokiaľ tým nacisti mysleli konečnú slobodu, zbavenú života. Pomaly sa vliekla k ostnatému plotu, obutá v priveľkých drevákoch, ktoré jej stále padali a tak sa jej naberalo do nich studené, špinavé blato, lepilo sa jej na premrznuté chodidlá a pri chôdzi spôsobovalo bolesť vystreľujúcu až do lýtok.

Osvienčim fungoval ako vyhladzovací a zároveň ako pracovný tábor. Pôvodne vznikol ako nápravné zariadenie pre politických väzňov, no po Hitlerovom takzvanom konečnom riešení – ktoré volalo po masovom zabíjaní Židov a iných neželaných osôb, ako napríklad mentálne hendikepovaných, Rómov, homosexuálov a iných údajne nevyhovujúcich pre život v nacistickom Nemecku – sa oficiálne zmenil na najväčší vraždiaci aparát.

Eva bola v Brezinke, presnejšie v *Auschwitz II-Birkenau*, ako znel jeho oficiálny názov, najväčšom zo všetkých koncentračných táborov, schopnom pojať vyše 80-tisíc väzňov. A to bol len jeden z viac než štyridsiatich takých komplexov.

Eva sa zahľadela ponad všade sa vyskytujúce blato, ušliapané desaťtisícmi nôh, ktoré sa tiahlo popri tehlovej budove so strážnou vežou, týčiacou sa nad radom chatrných drevených barakov,